

PROTOCOL GELDIG VOOR HET JAAR 2000 VOOR DE AANLEG, DE OPVOLGING EN HET ROOIEN VAN PERCELEN MET TRANSGENE *BRASSICACEAE*, EVENALS HET BEHEER VAN DE AFVAL AFKOMSTIG VAN DEZE PERCELEN

Dit document heeft als doel een protocol te bepalen voor de aanleg van proeven met genetisch gemodificeerd koolzaad en sareptamosterd. Dit protocol, geldig voor het jaar 2000, beschrijft de aanleg, opvolging en oogst van veldproeven die:

- de vermeerdering van ouderzaden van mannelijke en vrouwelijke lijnen beogen voor de productie van koolzaadhybriden, evenals de productie van gecertificeerde hybride zaden (*Brassica napus*) beogen,
- de selectie van 'elite events' (*Brassica napus*) beogen,
- de verbetering van het gewas beogen (*Brassica napus*) (veredelingsproeven),
- de evaluatie in het veld en de experimentele zaadproductie van *Brassica juncea* hybriden en ouderlijnen beogen.

Om te waarborgen dat geen enkel GG koolzaad/sareptamosterd als voedsel voor mens en dier gebruikt wordt in Europa, wordt in dit protocol ook het beheer van de afval afkomstig van deze proefpercelen in beschouwing genomen.

1. VERANTWOORDELIJKHEDEN

1.1. Nomenclatura

De personen verantwoordelijk voor de uitvoering van de veldproeven zijn:

- 1) De houder: de aanvrager van de toelating voor de aanleg van een proef met GG koolzaad/sareptamosterd. Normaal gezien is dit de firma, die eigenaar is van het transgen;
- 2) De uitvoerder: de instelling die de proef aanlegt in opdracht van de houder en steeds onder de verantwoordelijkheid van de houder;

- 3) De proefhouder: landbouwer bij wie de proef aangelegd wordt. Hij zal duidelijk ingelicht worden over de verplichtingen die verbonden zijn aan dergelijke type proeven.

De houder, uitvoerder en proefhouder zijn contractueel gebonden en kunnen dezelfde instantie zijn. De verantwoordelijkheden van iedere partij worden vastgelegd in het document 'Richtlijnen voor het uitvoeren van een veldproef' dat onderdeel uitmaakt van de contracten. Een kopie van dit document moet als onderdeel van het activiteitenverslag (zie punt 11) aan het Ministerie van Middenstand en Landbouw overgemaakt worden.

1.2. Logboek

De houder en uitvoerder houden een 'logboek' bij, waarin ze de operaties opgenomen in dit protocol registreren. Op het einde van de veldproeven richten ze aan het Ministerie van Middenstand en Landbouw als bijlage van het jaarlijks activiteitenverslag een kopie van hun 'logboek'. De vermoedelijke zaai- en oogstdata worden aan het Ministerie van Middenstand en Landbouw tenminste één week op voorhand meegedeeld.

Operaties	Verantwoordelijke	Methode	Datum	Opmerkingen
Keuze van het proefveld	Houder			
Inlichting van het Ministerie door de houder over de exacte ligging van de proefpercelen per type GGO en hun respectievelijke oppervlakte	Houder	Brief of fax		
Levering van de GG zaden van de houder aan de uitvoerder	Houder Uitvoerder	Gesloten verpakking en bewijs van goede ontvangst		Enkel van toepassing als de houder/uitvoerder of uitvoerder/proefhouder verschillend zijn
Levering van de GG zaden van de uitvoerder aan de proefhouder	Uitvoerder Proefhouder	Gesloten verpakking en bewijs van goede ontvangst		
Het vervoer van de GG zaden valt onder de verantwoordelijkheid van de houder	Houder			
Zaaiwerkzaamheden	Uitvoerder	▪ Zaaimachine ▪ Precisiezaaimachine ▪ Proefveldzaaimachine		
Inlichting van de houder en het Ministerie door de uitvoerder over de vermoedelijke zaaidata en dit tenminste 1 week voor het zaaien	Uitvoerder	Brief of fax		
Beheer van de zaadresten	Houder Uitvoerder	Zie punt 3.3.		
Vereiste werkzaamheden tijdens de groeiperiode	Uitvoerder	Bezoek op veld, sproeien,...		
Vernietiging van koolzaad/sareptamosterd niet bestemd voor de oogst (voor hybride zaadproductie en vrouwelijke ouderlijnen)	Uitvoerder	Maaien		

Operaties	Verantwoordelijke	Methode	Datum	Opmerkingen
Inlichting van de houder en het Ministerie door de uitvoerder over de vermoedelijke data van oogst/vernietiging van de percelen als de vermoedelijke data voor de analyses en dit tenminste 1 week voor de oogst	Uitvoerder	Brief of fax		
Oogst van koolzaad/sareptamosterd	Uitvoerder	Oogstmachine (vb. type Hege of manueel)		
Bemonstering van GG koolzaad/sareptamosterd	Houder Ministerie			
Analyse van GG koolzaad/sareptamosterd	Houder Ministerie			
Inlichting van het Ministerie over de trieren en stockage-inrichting waarnaar de zaden van GG koolzaad/sareptamosterd vervoerd zullen worden	Houder			
Controle van de vernietiging van de zaadresten (onzuiverheden) na het triëren	Ministerie			
Eventuele vernietiging van het GG koolzaad/sareptamosterd	Houder			
Keuze van de opvolgteelt (zie 9.1.)	Houder of Uitvoerder			
Opvolging van opslag in de opvolgteelten zolang er opslag waargenomen wordt op deze percelen.	Houder			

2. LIGGING VAN DE VELDPROEVEN

2.1. Ligging van de percelen en isolatie-afstanden tot andere commerciële Brassicaceae productiepercelen

Het perceel moet zo goed als vrij zijn van opslag van de voorgaande cultuur.

Een isolatieafstand tot elk ander koolzaad/sareptamosterd proefveld dient strikt nageleefd te worden om een zuivere zaadproductie te garanderen en om ongewenste kruisbestuiving te beperken.

Percelen met hybride producties in isolatiekooien, percelen met opbrengstproeven van *Brassica napus* en *Brassica juncea*, percelen met grotere hybride producties in open veld (zonder kooien) evenals percelen voor de vermeerdering van ouderzaden in isolatie kooien van *Brassica napus* en *Brassica juncea* zullen tenminste 1000 meter verwijderd zijn van elk ander commercieel koolzaad/sareptamosterd veld en verwante commerciële *Brassicaceae* waarmee hybridisatie door middel van vrije bestuiving mogelijk blijkt

2.2. Medelen van de ligging van de proefvelden

De exacte ligging van de GGO percelen wordt meegedeeld aan het Ministerie. De overgemaakte informatie omvat het adres (straat, dorp) van het proefperceel als haar locatie op een gedetailleerde kaart.

Ieder teeltjaar worden de teelten die zaaizaad produceren ingeschreven ter keuring en certificering bij de Dienst Teeltmateriaal van het Ministerie van Middenstand en Landbouw en dit in conformiteit met de geldige zaaizaadcertificatie procedures.

3. ZAAIWERKZAAMHEDEN

3.1. Zaadconditionering

De GG zaden zullen geconditioneerd worden in een gesloten verpakking (dozen of verzegelde zakjes). De verpakking dient voorzien te zijn van een etiket die de vermelding 'Zaden behoren tot een genetisch gemodificeerd ras' (code van de lijn), het type proefneming, de code van het monster, het nummer van de Ministeriële toelating en het zaadgewicht per verpakking draagt. Hun transport moet in gesloten voertuigen gebeuren. De houder is verantwoordelijk voor het transport van de GG zaden.

3.2. Leegmaken van de zaaimachine

De zaaimachine moet aangepast zijn om onmiddellijk na de zaai van ieder perceel tot het laatste zaadje geledigd te kunnen worden in een adequaat recipiënt dat onmiddellijk na zaai op correcte wijze afgesloten kan worden. Het ledigen van de zaaimachine dient op het proefveld te gebeuren. Alle voorzorgen dienen genomen te worden opdat de GG zaden in geen enkel geval met andere zaden gemengd zouden worden en dit voornamelijk om een zuivere zaadproductie te kunnen garanderen. Indien GG zaden zich met andere zaden zouden vermengen, zou het volledige zaadmengsel als transgeen materiaal beschouwd moeten worden en vernietigd worden zoals hieronder beschreven (zie punt 3.3.).

3.3. Beheer van de zaadresten

De resterende zaden moeten:

- 1) Ofwel achter slot bewaard worden op de zetel (het hoofdkantoor) van de uitvoerder;

- 2) Ofwel teruggestuurd worden naar de houder die een ontvangstbewijs zal ondertekenen ten gunste van de uitvoerder. Dit ontvangstbewijs dat enkel opgemaakt wordt als de houder en uitvoerder verschillend zijn, zal de hoeveelheid geleverd en teruggegeven zaad vermelden. De houder is verantwoordelijk voor het transport van de GG zaadoverschotten;
- 3) Ofwel via een hittebehandeling vernietigd worden.

4. WERKZAAMHEDEN TIJDENS DE GROEIPERIODE

De planten zullen op het veld blijven gedurende het normale groeiseizoen. De teelt zal uitgevoerd en onderhouden worden volgens de algemeen geldende goede landbouwpraktijken, echter met speciale aandacht voor volgende specifieke taken:

4.1. Uitdunningswerkzaamheden

Indien er zaai- of kiemplantjes in het vegetatief stadium uitgedund moeten worden, zullen deze:

- ofwel in gesloten verpakking van het veld verwijderd moeten worden. Plantaardige resten zullen vernietigd worden via een hittebehandeling;
- ofwel op het veld gelaten worden. De planten die in staat zijn terug wortel te schieten en dus te groeien op het veld, bijvoorbeeld onder vochtige condities, zullen regelmatig vernietigd worden.

4.2. Uitplanten in het veld

Indien er planten geplant moeten worden in het veld, zullen deze in gesloten voertuigen naar het desbetreffende perceel getransporteerd worden.

4.3. Controle van de isolatie-afstand

Zoals beschreven in het onderdeel 2.1., moeten alle typen proeven met *Brassica napus* en *Brassica juncea* tenminste 1000 meter verwijderd zijn van elk ander commercieel koolzaad/sareptamosterd veld en verwante commerciële *Brassicaceae* waarmee hybridisatie door middel van vrije bestuiving mogelijk blijkt.

Vóór de bloei dient de isolatie-afstand tot andere mogelijke contaminerende stuifmeelbronnen nogmaals gecontroleerd te worden. Het perceel zal verder gecontroleerd

worden op de eventuele aanwezigheid van seksueel compatibele wilde *Brassicaceae* verwanten, die vernietigd zullen worden.

Aangezien de bovengemelde isolatie-afstand totaal inefficiënt kan zijn als een imker geïnstalleerd is binnen deze isolatiezone of indien een bijenhouder zijn bijenkorven tijdens de bloeiperiode van koolzaad/sareptamosterd binnen deze isolatiezone plaatst, zal de isolatiezone op de aanwezigheid van bijenkorven gecontroleerd worden.

NB: Het verplaatsen van de bijenkorven blijkt een gangbare praktijk bij bijenhouders.

4.4. Plaatsen van isolatiekooien

In het geval kooien worden geplaatst op het proefperceel, dient deze operatie juist voor de bloei uitgevoerd te worden. De kooien zullen een aantal weken na de bloei verwijderd worden.

4.5. Keuring van de teelten voor de certificatie van de zaden

Deze veldkeuringen zullen uitgevoerd worden door de Dienst Teeltmateriaal van het Ministerie van Middenstand en Landbouw en dit volgens de geldende zaaizaadcertificatie-procedure.

5. Vernietiging van koolzaad/sareptamosterd dat niet bestemd is voor de oogst

Eerste optie

Het koolzaad/sareptamosterd dat niet bestemd is voor de oogst (zoals de producties van hybriden die alvorens de bloei niet geselecteerd werden door de veredelaars) zal ten laatste alvorens zaadzetting door de uitvoerder van het veld verwijderd worden. Deze planten zullen gemaaid en behandeld worden met een niet-selectief herbicide. Het Ministerie zal via het logboek op de hoogte gebracht worden van het gebruikte herbicide (punt 1.2.).

Tweed optie

Het koolzaad/sareptamosterd, dat niet bestemd zou zijn voor de oogst, zal onmiddellijk na de bloei door de uitvoerder van het veld verwijderd worden. Deze planten zullen verhakseld (maaïen en versnijden) worden. Eventuele opslag zal vernietigd worden zoals beschreven onder 9.2..

6. OOGST EN VERVOER VAN KOOLZAAD/SAREPTAMOSTERD

6.1. Oogsttijdstip

De uitvoerder zorgt voor de oogst van het perceel. Het is echter mogelijk dat een klein deel van de zaden op de bodem van het proefperceel achterblijft. Dit verlies aan zaden kan eventueel gereduceerd worden door de zaden juist voor complete rijpheid te oogsten.

Indien percelen niet geoogst konden worden door bijvoorbeeld slechte weersomstandigheden dan zal de uitvoerder het Ministerie hiervan per fax of e-mail op de hoogte brengen met de verduidelijking van de redenen.

Het zaad dat tijdens de oogst op de bodem valt, zal gedurende enkele weken na de oogst op het veld achterblijven om te kiemen. De bodem zal niet bewerkt worden waardoor de zaden niet ondergewerkt zullen worden. De gekiemde zaailingen zullen vervolgens door de uitvoerder vernietigd worden door middel van een oppervlakkige grondbewerking of een herbicidenbehandeling.

6.2. Behandeling van de koolzaad/sareptamosterdresten

Het vegetatieve materiaal werd tijdens de oogst vernietigd.

6.3. Vervoer van het geoogste koolzaad/sareptamosterd naar de veredelaar of naar de trieer-en stockage installatie

Selectie van elite event en verbeterings- of veredelingsactiviteiten

Alle geoogste zaden worden naar de veredelaar of het veredelingsbedrijf gebracht.

De geoogste zaden van producties en van opbrengstproeven worden opgevangen in katoenen zakken, die stevig worden dichtgeknoopt en voorzien zijn van 2 gelijkaardige etiketten (1 wordt in de zak geplaatst en 1 op de zak). De etiketten vermelden de proefcode en de code van de veredelingslijn. Het GG koolzaad/sareptamosterd wordt door de uitvoerder naar de veredelaar of het veredelingsbedrijf getransporteerd in een gesloten voertuig (gesloten ruimte van een terreinwagen of van een personenwagen, van een gesloten aanhangwagen).

Zaadvermeerderingsactiviteiten

Vervoer van het geoogste koolzaad/sareptamosterd naar de trieer- en stockage inrichting gebeurt in gesloten zakken of containers (in een terreinwagen, een personenwagen, een gesloten aanhangwagen of een kipwagen).

De gegevens omtrent de trieer- en stockage inrichting worden aan de Dienst Teelmateriaal van het Ministerie van Middenstand en Landbouw overgemaakt. Het zaad zal duidelijk gemerkt worden als zijnde GG koolzaad/sareptamosterd. Tevens zullen alle gegevens volgens de geldende procedures voor zaadcertificatie op de etiketten van de zaadloten aangebracht worden.

De Dienst Teelmateriaal van het Ministerie van Middenstand en Landbouw zal op de hoogte gebracht worden van de hoeveelheid geoogste zaden. Daarnaast zal de Dienst Teelmateriaal van het Ministerie van Middenstand en Landbouw verwittigd worden voor iedere behandeling van het zaaizaad in de trieerinrichting. Deze zaden zullen gestockeerd worden tot de volgende proefnemingen of productontwikkelingen of eventueel vernietigd worden.

6.4. Reinigen van het zaad en stockage bij de veredelaar

Bij de veredelaar

De zaden van opbrengstproeven worden gedroogd en gewogen op het bedrijf. Een kleine hoeveelheid van de zaden wordt bewaard voor het uitvoeren van een kwaliteitsanalyse. De resterende zaden worden in grote zakken verzameld en tijdelijk gestockeerd tot het geheel aan resterende zaden van de verschillende proefvelden vernietigd kan worden door een hittebehandeling.

De zaden van de verschillende productie- en vermeerderingsactiviteiten worden gereinigd op het bedrijf. Het gereinigd zaad zal gestockeerd worden tot de volgende proefnemingen.

Het afval afkomstig van de reiniging van de zaden en de zaden die niet meer gestockeerd moeten worden, zullen eveneens in grote zakken verzameld worden en tijdelijk gestockeerd worden tot het geheel vernietigd kan worden door een hittebehandeling.

In de trieer- en stockage-inrichting

In het geval de productie van de zaden bestemd is voor uitvoer, na verkrijging van een Europees en/of OESO-certificatie, worden de gegevens omtrent de trieer- en stockage-inrichting aan de Dienst Teelmateriaal van het Ministerie van Middenstand en Landbouw overgemaakt.

De Dienst Teelmateriaal van het Ministerie van Middenstand en Landbouw zal op de hoogte worden gebracht van de hoeveelheid geoogste zaden. Het zaad zal duidelijk gemerkt worden als GG koolzaad/sareptamosterd. Tevens zullen alle gegevens volgens de geldende procedures voor zaadcertificatie op de etiketten van de zaadloten aangebracht worden.

6.5. Bemonstering van het GG koolzaad/sareptamosterd

De houder is vrij monsters van de zaadloten te nemen om ze op eigen kracht (en interne) te laten analyseren. De monsters zijn gemerkt als GGO.

De Dienst Teeltmateriaal van het Ministerie van Middenstand en Landbouw zal de te certificeren aangeboden loten bemonsteren volgens de geldende zaaizaadcertificatie-procedures.

7. ANALYSE VAN HET GG KOOLZAAD/SAREPTAMOSTERD

De door de Dienst Teeltmateriaal van het Ministerie van Middenstand en Landbouw genomen monsters zullen geanalyseerd worden in een erkend laboratorium voor de analyse van zaaizaden (bvb. het Rijksontledingslaboratorium van het Ministerie van Middenstand en Landbouw te Gentbrugge). De monsterresten zullen volgens de geldende regels vernietigd worden.

8. EVENTUELE Vernietiging van zaden van GG koolzaad/sareptamosterd

De verantwoordelijkheid voor een eventuele vernietiging van geoogste zaden van GG koolzaad/sareptamosterd valt onder de houder. De GG zaden die niet voor verdere productontwikkeling of proefneming aangewend zullen worden, zullen door middel van een hittebehandeling vernietigd worden.

9. VOLGENDE TEELT EN OPVOLGING

9.1. Toegelaten opvolgteelten

Tijdens het jaar volgend op de teelt van GG koolzaad/sareptamosterd wordt het betreffende perceel terug door een conventioneel gewas in cultuur gebracht. Dit betekent dat op deze grond geen enkele *Brassica* geteeld zal mogen worden zolang er opslag waargenomen wordt.

9.2. Opvolging van opslag in de opvolgteelten

De velden, waar GG koolzaad/sareptamosterd aangelegd werd, zullen door de houder opgevolgd worden om de aanwezigheid van opslag vast te stellen. De desbetreffende velden zullen opgevolgd worden zolang er opslag voorkomt. Deze eventuele koolzaad/sareptamosterdopslag zal gecontroleerd en vernietigd worden door een grondbewerking of een herbicidenbehandeling. Om te kunnen waarnemen of er nog opslag voorkomt, is het gebruik van een vooropkomstherbicide verboden behalve als de landbouwer een paar zones vrijlaat waar hij geen vooropkomstherbicide spuit: op deze zones is het dan wel mogelijk eventuele teruggroeiende zaad/gewasopslag waar te nemen.

9.3. Verantwoordelijkheid voor opvolging van de proefpercelen

De verantwoordelijkheid voor de opvolging van de proefvelden (vb. rassenproeven), die door de uitvoerder (zoals bv. het Ministerie van Middenstand en Landbouw) aangelegd worden, berust bij de uitvoerder tijdens het jaar van de proefneming.

Evenwel is de houder van de ministeriële toelating (meer bepaald de kennisgever) verantwoordelijk voor de opvolging zolang er na de oogst/vernietiging van de proefvelden koolzaad/sareptamosterd opslag waargenomen wordt op de proefpercelen.

10. AFWIJINGEN VAN HET PROTOCOL

Afwijkingen van het protocol dienen onmiddellijk gecommuniceerd en bevestigd te worden per aangetekende brief aan het Ministerie van Middenstand en Landbouw en aan de houder van de toelating.

Deze afwijkingen kunnen bij voorbeeld een niet-uitgevoerde oogst, een oogstvergissing, etc. betreffen.

11. ACTIVITEITENVERSLAG

Aan het einde van het teeltseizoen zal een door de houder geschreven verslag, volgens de vooropgestelde richtlijnen, aan de bevoegde overheden overgemaakt worden. Dit verslag zal tenminste de volgende gegevens bevatten:

- de ligging en tijdstip van de vrijzetting,
- de nauwkeurige kenmerken van de effectief vrijgezette transformanten,

- de effectieve oppervlakte van de verschillende percelen,
- de frequentie en aard van de waarnemingen op de percelen (opslag, wilde ouderlijke verwanten, vernietiging van seksueel compatibele wilde verwanten),
- een kopie van het logboek (punt 1.2. van dit protocol),
- een kopie van het document 'Richtlijnen voor het uitvoeren van de proef', dat onderdeel uitmaakt van de contracten.
